

Mokslotyros raida Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje

Mokslotyros problemomis Lietuvoje pradėta domėtis septyniasdešimtųjų metų pabaigoje.

Tuo metu mokslotyra tapo viena patraukliausių mokslo krypčių Sovietų Sąjungoje, JAV, VDR, VFR, Vengrijoje, Čekoslovakijoje, Lenkijoje, Rumunijoje, Bulgarijoje; vyko tarptautinės konferencijos, simpoziumai, kongresai; pradėjo kurtis mokslotyros krypties institutai, skyriai, MA skyriai Latvijoje, Baltarusijoje, net mokslinio tyrimo institutai Kinijoje. Tarybų Sąjungoje stambus mokslotyros skyrius buvo įkurtas Ukrainos TSR MA Kibernetikos institute, TSRS MA Gamtos ir technikos mokslų institute, akademiiniuose ekonomikos institutuose Maskvoje, Novosibirske, Minske, prie Filosofijos katedros Rostovo prie Dono universitete, Sąjunginiame medicininės mokslinės informacijos institute ir jo filialuose Leningrade, Kijeve, Alma-Atoje ir kt.

Mokslotyros idėjų plitimui Lietuvoje didelės reikšmės turėjo D. Bernalo monografija „Socialinės mokslo funkcijos“ (Londonas, 1939), išversta į rusų kalbą 1965 metais; G. Dobrovo monografija „Mokslas apie mokslą“ (Kijevas, 1966); Lietuvą pasiekusi Vakarų mokslininkų knyga – straipsnių rinkinys „The Science of Science“ (N. Y., 1963) išverstą į rusų kalbą 1966 m.; ypač didelį susidomėjimą sukėlusiu mokslo revoliucineriaus Tomo Kuno monografija „Koperniko revoliucija“ (The Copernicus Revolution: Planetary Astronomy in the Development of Western Thought. By Thomas Kuhn. – New York : Vintage Books, 1957. – 297 p.). Tais pačiais 1966 metais išversta į rusų kalbą D. Praiso studija „Little Science. Big Science“ (1963). Tačiau didžiausią susidomėjimą, tikrą revoliuciją ir jausmų audrą Lietuvos mokslininkų sociume sukėlė V. Nalimovo ir Z. Mulčenkos knyga „Mokslometrija“ (M., 1969). Tais pačiais metais Lietuvoje įvykęs simpoziumas „Dokumentalistika ir mokslotyra“, kuriame dalyvavo ir garsiausi tuo metu Sovietų Sąjungos mokslininkai G. Dobrovas, jo bendražygis A. Korenojus ir monografijos „Mokslometrija“ autoriai V. Nalimovas ir Z. Mulčenko, buvo ta riba, po kurios mokslotyros kryptis Lietuvoje pradėjo sparčiai vystytis.

G. Dobrovas tada mokslotyra apibrėžė kaip mokslo kryptį, kurios pagrindiniai uždaviniai yra išsiaiškinti mokslo sistemų funkcionavimo būklę, nustatyti jų silpnąsias ir taisytnias vietas, ruošti rekomendacijas jų patobulinimui, prognozuoti naujų mokslo krypčių atsiradimą ir jas skatinti, kurti mašininus mokslo krypčių prognozavimo metodus (Voverienė O., Dagytė I. Mokslotyros minties raida Lietuvoje 1969–1989 metais. – V., 1990).

A. Korenojus savo pranešime kalbėjo apie mokslinių dokumentų tarpusavio ryšių nustatymą, panaudojant mokslinių citatų metodą. Jo nuomone, citatos – tai mokslinės publikacijos įtakos naujo mokslinio dokumento atsiradimui ženklas, o citatų tinklai – paaiškina moksle daugybę reiškinį – naujų kartų mokslo laimėjimų ryšį su ankstesnių kartų moksliniais tyrimais, tarptautinius mokslininkų ryšius, nematomus mokslininkų koledžus, dirbančius toje pačioje kryptyje, idėjų kelią nuo jų atsiradimo iki pat jų realizavimo gamyboje ir t.t.

V. Nalimovas ir Z. Mulčenko simpoziume pateikė mokslotyros struktūrinės dalies – jo metodologijos – mokslometrijos teorinius pagrindus, paaiškino jos galimybes mokslo istorijai tirti bei naujų mokslinių krypčių atsiradimui prognozuoti; tą krypčių gyvybingumui nustatyti patikslino mokslo raidos informacinį modelį, pagal kurį mokslas – tai pati save organizuojanti sistema, valdoma savų informacijos srautų, bet ne išorinės aplinkos, kuri gali būti palanki ar nepalanki mokslo raidai, tačiau jos nevaldo.

Taigi simpoziume lietuviams buvo pateikta visa mokslotyriinių-mokslometrinųjų tyrimų programa, prie kurios tik reikėjo prisėsti, ja susizavėti ir nedelsiant imtis jos realizavimo. <…> Idėjų raidą ir tyrimų aprašymus pateikėme jau minėtoje knygoje „Mokslotyrinės minties raida Lietuvoje 1969–1989 metais“. <…>

Mokslotyros raida Lietuvoje 1960–1970 metais

<p>Bet kurioje mokslo šakos raidoje pirmosios jo kregždutės paskrenda ne į mokslininkų laboratorijas ir į institutus, o į bibliotekas. Taip ir Lietuvoje. Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos fonduose mokslotyrinio pobūdžio darbų atsirado jau šešiasdešimtųjų metų pabaigoje.</p> <p>Pati pirmoji mokslotyrinio pobūdžio knyga, tiesianti kelią mokslinei techninei revoliucijai Lietuvoje, buvo I. Adabasevo knyga „Žmonijos laimei“ apie mokslo ir technikos laimėjimus pasaulyje ir jo perspektyvas. Ji buvo išversta iš rusų kalbos, parašyta patraukliai, akino jaunimą siekti mokslo aukštumų technikos ir technologijų srityse, nes tuo metu Lietuvoje kaip tik tos kryptys buvo net nelaikomos mokslo, o tik inžinerijos sritimis (Adabasevas, I. I. Žmonijos laimei. – V., 1959).</p> <p>Panašaus pobūdžio buvo ir K. Berkovos knyga, irgi išversta iš rusų kalbos, „Mokslo didvyriai ir kankiniai“ (V., 1960). Knyga iki šiol neprarado aktualumo ir vertėtų nuo jos nušluostyti užmaršties dulkes ir ją rekomenduoti talentingam jaunimui, dar besimokančiam vidurinėse mokyklose ir svajojančiam rinktis mokslininko kelią.</p>
<p>Mokslotyrinėje literatūroje tada vyravo vertimai iš rusų kalbos ir originali literatūra rusų kalba. Bendrame mokslotyrinės informacijos sraute literatūra rusų kalba tada sudarė 18,7 proc.</p> <p>Dešimtmečio antrojoje pusėje, jau pasirodžius straipsnio pradžioje minėtai Vakarų ir garsiausių Rytų mokslininkų literatūrai, aktyviai savo straipsnius mokslotyrine tematika pradėjo publikuoti tada buvęs Lietuvos TSR MA prezidentas Juozas Matulis, Algirdas Žukauskas, Jonas Samaitis, Edmundas Džiaviėčka. Savo straipsnius jie publikavo ne tik lietuviškai, bet ir rusiškai bei lenkiškai laikraščiuose „Sovietskaja Litva“ ir „Czerwony Sztandar“ ir kitakalbį mokslotyrinės literatūros srautą tuo metu padidino iki 30,3 procentų. Tada jau, matyt, ir buvo pradėtas Lietuvos mokslo rusifikacijos procesas.</p> <p>Ypač daug dėmesio tada buvo skiriama išradybai ir racionalizacijai. Straipsniai ta tema buvo publikuojami žurnale „Mokslas ir technika“ ir jų dalis bendrame mokslotyrinės literatūros sraute sudarė 21,3 proc. Šioje kryptyje pirmiausia atsirado ir knygos. Jau 1963 metais buvo išleista Petro Kasperavičiaus parengta knyga „Patentų mokslas. Paskaitų konspektas“ (K., 1963).</p> <p>Antrąja tada labai populiaria mokslotyrine kryptimi tapo protinio darbo organizavimas. Šioje kryptyje daugiausia straipsnių paskelbė prof. Andrius Novodvorskis, pasirodė daug vertinės literatūros, ypač garsaus mokslinės kūrybos psichologo I. Migdalo ir kitų autorių; šioje kryptyje produktyviai dirbo Vilniaus universiteto dėstytojas Algirdas Kancleris ir kiti mokslininkai.</p> <p>Mokslotyrinės literatūros srautas pasipildė gausybe publikacijų apie Lietuvos TSR mokslų akademiją, jos veiklos organizavimą, struktūrą, uždavinius, planus, jų realizavimą, akademiinių institutų veiklą ir t. t. Šioje kryptyje daugiausia straipsnių publikavo pats MA prezidentas Juozas Matulis, A. Žukauskas, Jonas Samaitis, Kazimieras Meškauskas, A. Kasulaitis, Juozas Jurginis.</p> <p>Populiaria kryptimi, sulaukusia 12 publikacijų, tapo mokslo tiriamojo darbo organizavimas pramonėje. Šioje kryptyje irgi didžiąją dalį publikacijų paskelbė A. Žukauskas, J. Samaitis, G. Marčiukaitis, G. Radzevičius, S. Jankauskas, B. Blažys, V. Keras. Mokslo sąjungą su gamyba pradėta vadinti mokslo ir technikos pažanga (R. Jusionis, G. Marčiukaitis). Apie mokslo ir technikos pažangos skatinimo būtinybę prabilo net pats KP CK sekretorius A. Sniečkus ir MA prezidentas J. Matulis.</p> <p>Mokslotyros istorijoje šis jos raidos periodas yra reikšmingas tuo, kad kaip tik tuo laikotarpiu Lietuvoje pradėjo formuotis pati mokslotyra – jos pagrindinių tyrimo krypčių užuomazgos:</p> <ol style="list-style-type: none">mokslotyros teorija (Kazys Daukšas. Ir apie mokslą – mokslas // Gimtasis kraštas. – 1969 m., rugpjūčio 21 d.; I. Jurna. Mokslas tiria pats save // Komjaunimo tiesa. – 1968 m., rugsėjo 28 d.); mokslotyros metodologija – mokslometrija (Stasys Poškus. Mokslometrija // Mokslas ir technika. – 1969 m., Nr. 12, p. 34–35; Kazimieras Daukšas. Modelių galia // Mokslas ir gyvenimas. – 1967 m., Nr. 9, p. 8–9); mokslinės informacijos, tada vadinamos informatika, teorija, istorija, metodika ir organizavimas, mokslo tiriamųjų darbų moksle ir gamyboje informacinis aptarnavimas (J. Zujus, S. Radzevičienė, S. Poškus, Z. Kirklys); mokslo sociologija (Mudis Šalkauskas, Juozas Siupsniskas, Algirdas Žukauskas); mokslo vadyba (Juozas Matulis, J. Amaitis, Algirdas Žukauskas); futurologija – mokslo raidos prognozavimas (Algimantas Mitrikas).
<p>Daugiausia tada publikacijų buvo paskelbta žurnale „Mokslas ir technika“ – 16,7 proc. bendro jų srauto; „Mokslas ir gyvenimas“ paskelbė 9 proc. publikacijų; kitos publikacijos pasirodė „Liaudies ūkyje“ ir įvairiuose laikraščiuose.</p> <p>Antrajame mokslotyros raide Lietuvoje dešimtmetyje 1970–1980 metais dalis tų idėjų buvo realizuojama, dalis tyrimų tęsiama; atsirado naujos kryptys ir nauji autorių vardai.</p>

Mokslotyros raida 1970–1980 metais

<p>Tais metais Lietuvoje buvo publikuoti 383 mokslotyros krypties darbai. Daugiausia jų publikavo žurnalai „Mokslas ir technika“ (20,4 proc. bendro publikacijų skaičiaus) ir „Mokslas ir gyvenimas“ (8,6 proc.). Mokslotyros darbus pradėjo publikuoti akademiniai „Mokslo darbai“, žurnalai „Jaunimo gretos“, „Svyturys“, kaip ir anksčiau, laikraščiai „Tiesa“, „Komjaunimo tiesa“, kiti, net rajoniniai laikraščiai. Atsirado pirmieji mokslotyros teoriniai darbai: A. Tytmono „Mokslas tyrinėja pats save“ (V., 1970); J. Zujaus „Mokslinės techninės informacijos vaidmuo šiandien“ (V., 1970); M. Šubo „Šiuolaikinė mokslinė techninė revoliucija ir jos socialinės pasekmės“ (V., 1970); E. Skrickienės „Kauno politechnikos instituto patirtis, diegiant į gamybą mokslinio tyrimo darbus“ (V., 1973); S. Kalvėno „Mokslo ir technikos pažangos prognozavimo uždaviniai“ (V., 1973); S. Melnikienės „Mokslo ir technikos pažangos valdymas“ (V., 1973); dvi J. Samaičio knygos „Lietuvos mokslas“ (V., 1974) anglų ir vokiečių kalbomis; straipsnių rinkinys „Išradimų patentavimas užsienyje“ (V., 1974); A. Navicko „Materialinis skatinimo mokslinio tyrimo organizacijoje“ (V., 1975),</p>

J. Čepelės „Techninės kūrybos procesas“ (V., 1975); P. Kasperavičiaus dvi knygos „Išradyba ir patentotyra“ (V., 1976) ir „Patentžinystė medicinoje“ (V., 1976); A. Jokubausko ir R. Stasiūno „Standartizacija“ (K., 1977); A. Trečiokaitės „Išradybos terminų žodynas“ (V., 1979); P. Staniko „Mokslinės techninės pažangos valdymas“ (V., 1978); A. Tupčiausko „Tarybų Lietuvos mokslo dabartis ir užmojai“ (V., 1978); R. Kalonaičio „Klaidūs alchemijos pasauliai“ (V., 1978); A. Deinio „Mokslo ir gamybos integracija“ (V., 1978); P. Slavėno ir kt. „Iš mokslų istorijos Baltijos šalyse“ (V., 1980); P. Kulvieco „Mokslinis techninis potencialas“ (V., 1980).

Kaip ir pirmajame mokslotyros raidos etape Lietuvoje, taip ir šiame, publikacijų sraute dažniausiai buvo sutinkamos mokslinių institucijų vadovų pavardės: Juozo Matulio, Algirdo Žukausko, Jono Samaičio, P. Slavėno, aktyviai mokslotyros klausimais straipsnius pradėjo publikuoti Juras Požėla, R. Rajeckas, J. Zujus. Atsirado naujų aktyviai dirbančių autorių pavardžiu: R. Karazija, R. Martinkus, A. Liekis, A. J. Krikštopaitis, K. Vaitkevičius, Z. Januškevičius ir kt.

Šiame laikotarpyje daugiausia dėmesio buvo skiriama mokslo tiriamojo darbo organizavimui pramonės šakose (17,5 proc. publikacijų); mokslo ir mokslo tiriamojo darbo valdymui ir organizavimui (16,7 proc.); mokslotyros metodologijos tobulinimui, ypač matematiniių metodų taikymui (14,6 proc.); mokslotyros tyrimo darbų informaciniam aptarnavimui (12,1 proc.); mokslinio tyrimo darbų ekonominiam pagrindimui (2,4 proc.); mokslo ir gamybos teisiniam klausimams (1,5 proc.). Atsirado visiškai nauja kryptis – DMO (darbo mokslinis organizavimas). Jai buvo skirta net 8,6 proc. publikacijų srauto, pradėta plačiai rašyti apie darbo automatizavimo ir mechanizavimo būtinybę.

Taigi šiame mokslotyros raidos periode mokslas artėjo su gamyba, ir mokslotyra tapo mokslo ir technikos pažangos kūdikiu. Mokslas kuo toliau, tuo labiau buvo technizuojamas ir technikos mokslai tapo viso Lietuvos mokslo didžiausia struktūrine dalimi; 54 proc. visų Lietuvoje atliekamų tiriamųjų darbų teko technikos mokslams.

Mokslotyros raida Lietuvoje 1980–1990 metais

<p>Mokslo ir technikos pažanga tuo laikotarpiu tapo svarbiausia mokslotyros tyrimų kryptimi, jai skirta 41,3 proc. bendro to laikotarpio publikacijų srauto. Daugiausiai šiuo klausimu rašė akad. Juras Požėla, Gediminas Marčiukaitis, R. Martinkus, K. Meškauskas, J. Simonkaitis, A. Kaminskas, S. Krivickas.</p> <p>Vienu iš svarbiausių mokslo ir technikos pažangos uždavinių buvo laikomas gamybos intensifikavimas, panaudojant mokslo laimėjimus. Gamybos intesifikavimo pagrindiniais veiksniais tapo mokslinių-gamybinių susivienijimų kūrimas (K. Ragulskis, J. Požėla, R. Martinkus, S. Alšauskas, A. Paškevičius, A. Liekis); ūkiskaita (A. Ramanauskas), naujausių kompiuterinių technologijų bei sudėtingų sistemų bei modelių taikymas.</p> <p>Žiūrint jau iš laiko perspektyvos, mokslotyros raidoje šis dešimtmetis Lietuvoje buvo pats idomiausias; jame buvo plėtojamos beveik visos mokslotyros kryptys, užuomazgas gavusios pirmame mokslotyros raidos etape. Labiau pradėta domėtis humanitariniais dalykais, mokslo sociologija. Kaip ir pirmajame mokslotyros raidos etape, buvo išversta iš rusų ir anglų kalbų J. Golovanovo „Etudai apie mokslininkus“ (Šviesa, 1981); amerikiečių mokslotyrininko Hanso Selje knyga „Nuo svajonės iki atradimo“ (Mokslas ir gyvenimas, 1990, Nr. 1–6).</p> <p>Šio laikotarpio publikacijų sraute mokslo sociologijos straipsniams teko 15,5 proc. Straipsnius publikavo ne tik mokslininkai, bet ir mokslinių-gamybinių organizacijų vadovai, kuriems gerai sekėsi integruoti mokslą į gamybą. Akad. K. Ragulskis ir prof. V. Ragulskienė patys pirmieji Lietuvos spaudoje akcentavo mokslininkų vaidmenį mokslo ir technikos pažangoje (Stokojame talentų, ar nemokame jų atskleisti? Kol neturėsime tvirtos mokslo politikos, nebus pažangos // Tiesa. – 1989 m., rugsėjo 7 d; Ragulskis K., Ragulskienė V. Ugdykime Lietuvoje intelektą // Mokslas ir gyvenimas. – 1989 m., Nr. 8, p. 2). Į šią kryptį įsitraukė akad. Jonas Kubilius, savo straipsniuose reikalavęs mokslininko asmeninės atsakomybės už jo atliekamus tyrimus ir jų pasekmes gamtai ir visuomenės raidai, filosofas Bronius Kuzmickas, savo straipsniuose reikalavęs mokslą artinti prie Lietuvos reikmių, J. Lukoševičius, tyrinėjęs mokslininkų laisvalaikį, A. Žukauskas, rašęs apie mokslininko ir kolektyvu psichologinį suderinamumą, J. Požėla, rašęs apie sunkumus, kuriuos tenka įveikti žmogui, pasirinkusiam mokslininko kelią. Kaip tik tuo laikotarpiu pradėtos tyrinėti Lietuvos mokslinės mokyklos (Lilijana Malcienė, Ona Voverienė, Nijolė Šaduikienė, Birutė Railienė, Giedrė Sasnauskaitė ir kt.).</p>
<p>Neprarado savo aktualumo ir pirmuose dviejuose mokslotyros raidos etapuose buvusi populiariausia mokslotyrinė kryptis – mokslo valdymo ir organizavimo. Jai tenka 12,6 proc. bendro publikacijų srauto. Daugiausia buvo rašoma apie LTSR MA ir akademiinių institutų veiklą, jų ryšį su gamyba, sudarytas mokslininkų ir gamybininkų sutartis, naujaujis technologijų kūrimą ir diegimą gamyboje ir pan. Gana intensyviai straipsnį po straipsnio skelbė akad. J. Matulis, J. Požėla, R. Kanapėnas, R. Karazija, Z. Rudzikas, K. Meškauskas, J. Samaitis, V. Redaitis, L. Grinius, A. Liekis ir kt. to mokslo ir akademiinių institutų mokslininkai.</p>
<p>Nemažai mokslininkų dėmesio šiame laikotarpyje sulaukė mokslinės techninės informacijos tarnybos, jų veikla, mokslinio tyrimo darbų informacinis aptarnavimas, informacinis aprūpinimas, informacinio aptarnavimo efektyvumo vertinimo klausimai. Šioje kryptyje aktyviai dirbo J. Zujus, S. Radzevičienė, R. Tupčiauskas, V. Sabaliauskas, A. Tamošaitienė, L. Vladimirovas, J. Stanevičius, R. Tumėnaitė, G. Kantminaitė, O. Voverienė, Z. Kirklys, Z. Skališius ir kt. Šioje kryptyje buvo paskelbta 8,2 proc. bendro to laikotarpio mokslotyriinių publikacijų skaičiaus.</p> <p>Pirmuoju mokslotyros raidos laikotarpiu buvo daug tikėtasi, kad Lietuvoje susiformuos perspektyvi mokslo raidos prognozavimo kryptis. To neatsitiko. 1980–1990 metais šioje kryptyje pasirodė tik keletas straipsnių – A. Žukausko, B. Petravičiaus, V. Jankausko, V. Pūko, J. Požėlos, paskelbtų „Svyturyje“, „Jaunimo gretose“, „Tiesoje“, „Moksle ir gyvenime“, „Moksle ir technikoje“ – 2,8 proc. bendro mokslotyriinių publikacijų skaičiaus.</p> <p>Būtent tuo mokslotyros raidos etapu pasistūmėjo į priekį mokslotyros teorijos tyrimai. A. Tytmonas iš Klaipėdos universiteto žurnale „Problemos“ paskelbė studiją „Apie mokslo genezę“, kuri turėjo duoti impulsą mokslotyros teorijos raidai.</p> <p>R. Pavilionis mokslotyros teoriją bandė pakreipti į mokslo filosofiją taip, kaip tada buvo populiari Vakaruose (Mokslas, gyvenimas ir filosofija // Mokslas ir gyvenimas. – 1984 m., Nr.4, p. 7–9; 1987 m., Nr. 7, p. 2–3). Vakaruose tuo metu buvo madingos mokslo kritinio racionalizmo (K. Poperis, I. Lakatošas), evoliucionistinės epistemologijos – mokslo revoliucijų ir paradigmų (T. Kūnas) mokslo filosofijos kryptys, aktyviai diskutavusios su Rytų dialektinės materialistinės mokslo filosofijos atstovais – P. Kopnino mokslinės grupės nariais. Į šią mokslotyros kryptį savo straipsniais įsitraukė A. Kunčinas, nagrinėjęs mokslo teorijų kilmę (Mokslas ir gyvenimas. – 1981 m., Nr. 12, p. 6–7); I. Černiuvienė ir E. Radzevičienė, nagrinėjusios mokslotyros sąvokas „mokslas“ ir „mokslinė techninė revoliucija“; J. Krikštopaitis, bandęs į tą kryptį pažvelgti lyg ir iš šalies (Mokslas ir filosofija netradicinių problemų akivaizdoje // Komunistas. – 1988 m., Nr. 1, p. 41–47); V. Valavičius, lygindamas įvairias teorijas, jų atsiradimo prielaidas ir prigimtį. Tačiau ši mokslotyros kryptis vėliau jos pačios gimdytojo buvo apeista, taip ir nesuspėjusi pražysti nei subrandinus mokslinės krypties žiedais, nei subrandinius sėklų. Vėliau ji tapo Lietuvos filosofijos mokslo sudėtine dalimi.</p>
<p>Mokslotyros teorijos kontekste R. Karazija išaiškino mokslo raidos dėsningumus XX amžiaus antrojoje pusėje – jo įvairių parametru (publikacijų skaičiaus, asignavimų, referatinių žurnalų, mokslinio tyrimo įstaigų ir mokslo darbuotojų) augimo eksponente dėsnį, kuris anksčiau ar vėliau pereių į logistinę kreivę ir, pasiekęs saturacijos lygmenį, kurį laiką stabilizavus mokslo raidos tempus; mokslininkų rangavimo metodą pagal jų produktyvumą, disertacijų augimo tempus (Karazija R. Fizikos raidos dėsningumai. – V., 1973).</p> <p>Filosofas J. Minkevičius paskelbė ketelą teorinių publikacijų apie mokslo ir kultūros sąsajas, O. Voverienė ir V. Lukoševičiūtė – apie mokslo etikos problemas; O. Voverienė ir Ina Dagytė – mokslotyros ir informatikos tarpusavio ryšius, jų sąsajas ir tyrimų programų bei metodų persipinimą; jos abi – informatikos ir mokslotyros teorijų ryšius (metodologinį aspektą). Paskutinė tema sudomino Lenkijos mokslotyrininkus ir buvo publikuota Krokuvos Jogailos universiteto mokslo darbuose, išversta į lenkų kalbą.</p>
<p>Tačiau mokslotyros teorijos kryptis monografinio apibendrinimo nesulaukė, liko atvira ir laikui bėgant, kaip ir mokslo filosofijos kryptis Lietuvoje, sunyko, likusi tik mokslo tyrinėtojų visuomenininkų tyrimų akiratyje.</p> <p>Sėkmingesnė buvo mokslotyros metodologijos – mokslometrijos kryptis, kurioje dirbo E. Meškauskas, V. Šeštokas, K. Kavaliauskas, K. Usevius, V. Liutikas, O. Voverienė. Ši kryptis buvo vainikuota dviem monografijomis: V. Liutiko, V. Šeštoko ir J. Zujaus monografija „Mokslinių tyrimų pagrindai“ (Metodologiniai aspektai) (V., 1987. – 223 p.) ir O. Voverienės knygomis „Informatikos metodologija“ (V., 1990), „Bibliometrija“ (Matematiniių ir statistinių metodų taikymas mokslo istorijos tyrimuose) (V., 1996).</p>
<p>Mokslo istorijos tyrimų kryptis buvo vainikuota A.Piročkino ir A. Šidlausko monografija „Mokslas senajame Vilniaus universitete“ (V., 1984); S. Biziulevičiaus monografija „Evoliucinė mintis senajame Vilniaus universitete“ (V., 1991); jo paties „Vilniaus universiteto istorijos“ dalimi(1976–1979) (Už šią knygą buvo paskirta LSSR valstybinė premija).</p> <p><…> Lietuvos Nepriklausomybę pasitikome su mokslo, kurį gražiai metaforiškai prof. R. Karazija palygino su priešistoriniu brontozauru – didžiulis kaip kalnas išsipūtęs kūnas (technikos mokslai) ir mažutė nykštukinė galva (humanitariniai ir socialiniai mokslai). Toks vaizdas, kaip parodė čia pateikta statistinė analizė, atspindėjo ir mokslo situacijos veidrodyje – mokslotyros publikacijų sraute. Beje, mokslotyros tyrimams per visus tris dešimtmečius nebuvo skirtas finansavimas: viskas, kas vyko toje mokslo kryptyje, buvo atliekama laisvu nuo paskaitų laiku, savo asmenine atsakomybe ir, deja, deja, už asmeninius pinigus komandiruotėms, konferencijoms, knygų įsigijimui. <…></p>

Voverienė O. Mokslotyros raida Lietuvoje XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje // Lietuvos aidas. – 2007, rugs. 17, p. 6–7.

Mokslotyros raida Lietuvai atgavus nepriklausomybę 1990–2000 m.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir mokslą pradėjus pertvarkyti revoliuciniais metodais, daug kas griuvo ir labai skausmingai, bet kai kas atsirado ir naujo.

Mokslotyra buvo pripažinta, ji nusipelnė būti išvesta iš bendro UDK skyriaus „Mokslas. Mokslotyra. Kibernetika. Semiotika. Informatika“ ir tapo savarankiška moksline kryptimi, apimančia visą UDK 001 skyrių.

Vilniaus universitete buvo įsteigta Lietuvos mokslotyriininkų draugija (1990). Jos pirmininku tapo technikos mokslų habilit.dr. prof. Romualdas Broniukaitis, tada buvęs VU Komunikacijos fakulteto Informacijos sistemų katedros vedėjas. Vėliau, jau 1995 m., jis įsteigė prie katedros Mokslotyros centrą, dirbusį visuomeniniaiis pagrindais – be etatų ir be atlyginimų. Po kurio laiko Mokslotyros centras, tik visiškai kitokiomis sąlygomis, kaip juridinis vienetas, su moksliniais bendradarbiais buvo įkurtas Gedimino technikos universitete. Jis dirba iki šiol, vadovaujamas istoriko A. Liekio.

Vilniaus universiteto mokslotyriininkai organizavo respublikines ir tarptautines mokslotyros konferencijas, tarp jų buvo organizuota Baltijos šalių (Latvijos, Estijos, Lietuvos) konferencija „Mokslas mažoje valstybėje“ ir tarptautinė konferencija, kurioje dalyvavo pranešėjai iš 19 pasaulio šalių, tarp jų Kanados, JAV, Austrijos, Vengrijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos, Šveicarijos, Švedijos ir kitų šalių, „Baltic Studies in Europe“ (ir vienos ir kitos konferencijos atsakingoji koordinatė buvo prof. O. Voverienė). Atsivėrė galimybės dalyvauti Lietuvos mokslotyriininkams pasaulio mokslotyriininkų konferencijose – Berlyne, Prahoje, Stokholme, Liubeke, Budapešte, Helsinkyje, Taline, Kijeve ir kituose pasaulio miestuose. Ten mūsų mokslininkai skaitė pranešimus; jie buvo publikuoti tarptautiniuose leidiniuose.

Vilniaus universitete sėkmingai buvo apginti 64 diplominiai darbai: mokslotyros teorijos ir metodologijos, įvairių mokslo šakų istorijos, informacinio aptarnavimo, mokslo valdymo ir organizavimo mokslinio tyrimo organizacijoje, mokslo sociologijos, tarptautinių mokslų ryšių ir mokslo programų klausimais. Parengtos ir apgintos 4 mokslo daktarų disertacijos apie mokslines mokyklas. Pirmąją daktaro disertaciją apie matematiko Jono Kubiliaus mokslinę mokyklą apynė Lilijana Malcienė, Lietuvos fizikų mokslines mokyklas – Nijolė Šaduikienė, Lietuvos chemikų mokslines mokyklas – Birutė Railienė, Lietuvos techniškasias mokslines mokyklas – Giedrė Sasnauskaitė; parengtos kelios dešimtys mokslininkų bibliografinių rodyklių ir t.t.

Mokslinių publikacijų skaičius per dešimtmetį išaugo iki 1394, t. y. beveik 4 kartus daugiau negu jų pasirodydavo pirmaisiais mokslotyros raidos dešimtmečiais.VU Mokslotyros centras išleido du Lietuvos mokslotyriininkų darbų rinkinius „Mokslotyriininkų mintys“ (1991 ir 1994 metais); 1998 m. pradėjo leisti mokslotyros mokslinių darbų žurnalą „Mokslotyra“ (išėjo 7 numeriai).

Ypač gražiai prie mokslotyrinės minties plėtros prisidėjo Lietuvos mokslininkų sąjungos įsteigtas mokslininkų laikraštis „Mokslo Lietuva“ (jos redaktoriai tada buvo Gražina Kriškčiukaitienė ir Juozas Elekšis, dabar – Gediminas Zemlickas). Į Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos leidžiamas rodykles „Bibliografijos žinios“ iš mokslininkų laikraščio kaip brandūs mokslotyriiniai straipsniai iki 1997 metų (imtinai) pateko 197 straipsniai.

Mokslotyros kryptyje šalia jau žinomų mokslotyros tematika rašiusių autorių – J. Požėlos, A. Žukausko, B. Juodkos, A. Liekio, K. Ragulskio – atsirado nauji veidai ir vardai – K. Makariūnas, R. Šliežys, A. Ramonas, V. Gontis, O. Voverienė, I. Dagytė, R. Zavadskas, B. Kaulakys, A. Janulaitis, J. Snižytis, S. Biziulevičius, A. Jakimavičius, N. Šaduikienė, B. Railienė, G. Sasnauskaitė ir t.t.

Pasirodė ir pirmosios mokslotyros knygos. Jau minėta praitame straipsnyje (Lietuvos Aidas, 2007 m., rugpjūtis) O. Voverienės ir I. Dagytės „Mokslotyrinės minties raida Lietuvoje 1969–1989 m.“ (V., 1990); S. Biziulevičiaus, Evoliucinės minties raida Vilniaus universitete“ (V., 1991); O. Voverienės ir V. Tiutuniko „Mokslotyriininkai ir informatikos mokslininkai“, parengtas vardynas apie visos Sovietų Sąjungos mokslotyriininkus (Tambovas, 1991, rusų k.); O. Voverienės ir I. Dagytės „Lietuvos moterys mokslinėms (mokslų daktarės) 1945–1990“ (V., 1992); O. Voverienės „Informatikos metodologija“ (V., 1991); I. Dagytės „Kauno moterys medikės mokslininkės“ (K., 1995); I. Dagytės „Mokslo sistemos transformacijos procesai Lietuvoje“ (K., 1995); I. Dagytės „Case study Lietuvos mokslinio tyrimo institutuose“ (V., 1997); O. Voverienės ir J. Straigytės „Lietuvos mokslo ir gedulo diena“ (V., 1995) apie prieškario nepriklausomos Lietuvos mokslininkus ir jų tragediją, rusų kariuomenei okupavus Lietuvą 1940 metais, mokslininkų žudymą, jų tremtį į Sibirą, daugelio žūtį, o kitų nepakeliamas kančias tenai; O. Voverienės monografija „Bibliometrija“ (V., 1996). Jau 2002 metais buvo išleista paskutinė O. Voverienės knyga su jos buvusiomis doktorantėmis „Lietuvos mokslines mokyklas“ (V., 2002); Ina Dagytė kartu su Latvijos mokslotyriininku Janiu Kristapsonu ir Estijos mokslotyriininke Heile Martinson išleido bendrą knygą „Baltijos mokslinių tyrimų sistemos pereinamuojų laikotarpiu. Patyrimas ir ateities perspektyvos“ (Ryga, 2003, anglų k.).

Mokslotyriininkai geriau negu kitų mokslo sričių specialistai žino, kad keičiantis mokslo epochoms labai svarbu „inventorizuoti“ buvusios mokslo epochos svarbiausias mokslines krypties idėjas, jas sugrąžinti į mokslo apyvartą ir išmesti tai, kas dar aktualu ir gali inicijuoti naujas tyrimų kryptis.Tuo tikslu buvo išanalizuotas skelbtų mokslotyriinėj literatūroje darbų citavimas ir nustatyta, kad naujausiuose 1990–2000 metų darbuose buvo cituotas 81 autorius, rašęs ankstesniais metais ir analizuojamame dešimtmetyje. Daugiausia citavimų sulaukė metodologiniai darbai O. Voverienės monografija „Bibliometrija“ buvo cituota 51 kartą; kita jos knyga „Informatikos metodologija“ – 13 kartų; O. Voverienės ir I. Dagytės knyga „Mokslotyrinės minties raida Lietuvoje“ – 14 kartų; S. Biziulevičiaus „Evoliucinė mintis Vilniaus universitete“ – 9; A. Piročkino ir A. Šidlausko „Mokslas senajame Vilniaus universitete“ (V., 1984) – 6; A. Tytmono „Mokslas tyrinėja pats save“ (V., 1970) – 4; J. Elisono 41 straipsnis, parašytas 1917–1940 ir 1981–1989 metais, buvo cituotas 46 kartus; O. Voverienės mokslotyriiniai straipsniai – 28 kartus, A. Vasiliauskienės – 9; P. Zajančkausko – 7; R. Broniukaičio – 6; A. Jakimavičiaus, B. Railienės, G. Sasnauskaitės ir kitų – po 3–5 kartus ir t.t.

Taigi šie darbai, nepaisant kad ir ankstesnių jų leidimo metų, 1990–2000 metais dar nebuvo išsissėję ir iškirtė iš mokslinės apyvartos. Atėjusios naujos mokslotyriininkų kartos, matyt, irgi dar jų ignoruoti negalės. <…>

VOVERIENĖ, Ona. Mokslotyros raida Lietuvai atgavus nepriklausomybę 1990–2000 m. // Lietuvos aidas. 2007, rugpjūčio 29, p. 9.